

Julian JAROSZEWSKI*

Stalinizacja sportu w województwie łódzkim w latach 1949–1956

Streszczenie

Pod koniec 1948 r. monopartyjne rządy PZPR rozpoczęły bezkrytyczne przeszczepianie na polski grunt sowieckiego modelu państwa. Zmiany objęły także kulturę fizyczną. Wytyczne do nowego modelu zarządzania sportem i wychowaniem fizycznym nadała uchwała Biura Politycznego KC PZPR z 28 września 1949 r. Realizację zadań powierzono Głównemu Komitetowi Kultury Fizycznej.

W województwie łódzkim nadzór nad reorganizacją sportu spoczywał na Wojewódzkim Urzędzie Kultury Fizycznej, następnie Wojewódzkim Komitecie Kultury Fizycznej i Łódzkim Komitecie Kultury Fizycznej. Dużym utrudnieniem dla reform był brak kadr. Czyszek wśród przedwojennych działaczy nie kompensowały próby zastąpienia ich aktywistami Związku Młodzieży Polskiej. W wyniku wrześniowej uchwały związki sportowe przekształcono w sekcje sportowe, a kluby sportowe utraciły osobowość prawną i tradycyjne nazwy. Włączenie zadań z kultury fizycznej do planu 6-letniego zabezpieczyło środki finansowe na ich realizację. Poziom kultury fizycznej wyznaczały: zasięg kultury fizycznej, imprezy masowe oraz odznaka „Sprawny do Pracy i Obrony”.

Słowa kluczowe: stalinizm, kultura fizyczna, województwo łódzkie, Łódź.

Celem pracy jest przedstawienie przemian dostosowujących kulturę fizyczną w województwie łódzkim w latach 1949–1956 do modelu funkcjonującego w Związku Radzieckim. Ramy chronologiczne pracy obejmują lata 1949–1956, czyli okres stalinizmu w Polsce. Cezura początkowa – 1949 r. – wiąże się z uchwałą Biura Politycznego (BP) Komitetu Centralnego (KC) Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) z 28 września 1949 r., „w sprawie kultury fizycznej i sportu”, która wytyczyła kierunki zmian w obszarze kultury fizycznej; cezura końcowa – 1956 r. – wiąże się z destalinizacją życia społecznego, w tym również kultury fizycznej.

Dla stanu badań dotyczących dziejów kultury fizycznej w okresie stalinizmu w Polsce największe znaczenie mają publikacje: M. Ordyłowski¹, M. Ordy-

* dr, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie, Wydział Kultury Fizycznej i Ochrony Zdrowia; e-mail: julian.jaroszewski@konin.edu.pl

¹ M. Ordyłowski, *Stalinizm w sporcie*, [w:] *Przełomy w historii. XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich, Wrocław, 15–18 września 1999 roku: pamiątnik*, t. 3, cz. 3, Toruń 2004; tenże, *Stalinizm w sporcie*, [w:] tegoż, *Szkice z dziejów kultury fizycznej*, Zielona Góra 2005.

łowskiego i L. Szymańskiego² oraz A. Pasko³ i P. Godlewskiego⁴. Cennym uzupełnieniem tych pozycji są badania o zakresie regionalnym. Brak badań dotyczących kultury fizycznej w regionie łódzkim w latach 1949–1956 uzasadnia potrzebę prezentacji tego zagadnienia. W opracowaniu skoncentrowano się na niektórych, zdaniem autora, najistotniejszych kwestiach.

Podczas przygotowania niniejszego artykułu zostały wykorzystane następujące metody badawcze: analiza źródeł historycznych, synteza oraz metoda porównawcza. Wyszukiwano następujące problemy badawcze:

1. Jak przebiegała realizacja uchwały Biura Politycznego KC PZPR z 28 września 1949 r. na terenie województwa łódzkiego?
2. Jak wprowadzane zmiany wpłynęły na rozwój kultury fizycznej?

W trakcie badań źródłowych przeprowadzono kwerendę zasobów archiwalnych: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Państwowego w Łodzi, Archiwum Państwowego w Płocku oraz Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi. Cennym źródłem wykorzystanym w publikacji okazała się prasa oraz literatura uwzględniająca problematykę kultury fizycznej w latach 1948–1956.

Zjazd zjednoczeniowy Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej w grudniu 1948 r., a w konsekwencji powołanie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, wieńczyło proces przejmowania przez komunistów władzy w Polsce. Wydarzenie to poprzedzał 4-letni okres łamania społeczeństwa polskiego, osłabionego tragedią II wojny światowej i pozostawionego po jej zakończeniu przez byłych wojennych sojuszników. Stosowano brutalne represje wobec patriotycznej części społeczeństwa, a opór walki podziemnej oraz legalnej opozycji (Polskie Stronnictwo Ludowe) był nieskuteczny. Sfałszowane referendum, następnie wybory do Sejmu⁵ były wstępem do przejścia pełni władzy przez komunistów, które nastąpiło pod koniec 1948 r.

Grudzień 1948 r. rozpoczął okres stalinizmu w Polsce, trwający do 1956 r. System monopartyjnych rządów – wspomagany przez nowo ukształtowaną elitę polityczną i zmiany w strukturze społecznej, rozbicie dawnych elit oraz terror – podjął działania zmierzające do narzucenia polskiemu społeczeństwu modelu państwa opartego na wzorcach radzieckich.

² M. Ordyłowski, L. Szymański, *Sport w polityce państwa – polityka w sporcie. Stalinizm w Polsce w latach 1949–1956*, „Człowiek i Ruch” 2000, nr 2.

³ A. Pasko, *Ku „jednolitemu kierownictwu” w sporcie. Zarządzanie sportem w Polsce w latach 1949–1956*, [w:] M. Mikołajczyk (red.), *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, Białystok – Katowice 2010; tenże, „Menadżerowie” sportu w Polsce w okresie stalinizmu (1949–1956), „Studia Podlaskie” 2009/2010, t. 18; tenże, *Sport wyczynowy w polityce państwa 1944–1989*, Kraków 2012.

⁴ P. Godlewski, *Sport w Polsce na tle politycznej rzeczywistości lat 1944–1956*, Poznań 2006.

⁵ K. Kersten, *Narodziny systemu władzy. Polska 1943–1948*, Poznań 1990, s. 248–249; A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski 1939–1989*, Warszawa 1996, s. 193; A. Friszke, *Polska. Losy państwa i narodu 1939–1989*, Warszawa 2003, s. 153.

Przejęcie pełni władzy przez PZPR stało się impulsem do wprowadzenia socjalizmu we wszystkich przejawach życia społecznego. W kręgu zainteresowania władzy partyjnej znalazła się oczywiście kultura fizyczna. Dotychczasowe modele nadzorowania sportu i wychowania fizycznego okazały się formami przejściowymi. Ostatecznym celem było wprowadzenie modelu będącego kalką realizowanego w Związku Radzieckim.

Zmiany w kulturze fizycznej zapowiadała uchwała Biura Politycznego KC PZPR z 28 września 1949 r. „w sprawie kultury fizycznej i sportu”⁶. Wzorowana na uchwałach partii komunistycznej ZSRR, zrywała z rodzimymi tradycjami ruchu sportowego. Podnosiła rangę polityczną i społeczną kultury fizycznej oraz formułowała program rozwoju. Dzięki włączeniu do Narodowego Planu Gospodarczego, w początkowym okresie zapewniono jej materialne podstawy rozwoju. W latach 1949–1956 była jedynym partyjnym dokumentem dotyczącym kultury fizycznej oraz podstawą wszystkich zmian w wychowaniu fizycznym i sporcie⁷.

Zapowiadane przez partię utworzenie nowej instytucji realizującej wytyczne wrześniowej uchwały nastąpiło 30 grudnia 1949 r. Ustawą o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu Sejm powołał Główny Komitet Kultury Fizycznej (GKKF)⁸, który zastąpił dotychczas funkcjonujący Główny Urząd Kultury Fizycznej (GUKF). Nowy organ administracji państwowej stworzono do planowania, kierowania i kontrolowania całokształtu spraw związanych z kulturą fizyczną.

Zapowiedź tych zmian sygnalizował w sierpniu 1949 r. „Głos Robotniczy”. Przytoczone w artykule słowa Bolesława Bieruta z kwietniowego Plenum KC PZPR: „należy również bardziej niż dotychczas doceniać sprawy wychowania fizycznego młodzieży i ruchu sportowego, otoczyć go większą troską i opieką partyjną, gdyż w ten sposób również skutecznie służymy sprawie utrwalenia pokoju i pokrzyżowania planów wojennych”⁹ częściowo zostały wykorzystane w uchwale¹⁰.

Wprowadzane zmiany były bardzo ważne dla komunistycznej władzy, a treść uchwały z 28 września 1949 r. w sprawie kultury fizycznej i sportu była tematem wielokrotnych obrad aktywu partyjnego oraz działaczy sportowych¹¹. Z uchwałą BP KC PZPR oraz wytycznymi GUKF zapoznawał działaczy w Łodzi H. Szemberg (zastępca dyrektora GUKF). Aplauz zebranych wzbudzały m.in. plany pracy wychowawczej w duchu marksizmu-leninizmu oraz oparcie sportu polskiego „na tych samych ideałach i wzorach, co w Związku Radzieckim”¹².

⁶ L. Szymański, *Ze studiów nad modelem kultury fizycznej w Polsce Ludowej 1944–1980*, Wrocław 1996, s. 33–37.

⁷ A. Pasko, „Menadżerowie” sportu w Polsce..., s. 223–236; L. Szymański, *Kultura fizyczna i turystyka w polityce Polski Ludowej 1844–1989*, Wrocław 2004, s. 48.

⁸ E. Małolepszy, *Z dziejów organizacji i zarządzania kulturą fizyczną w Polsce w latach 1918–1998*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2001, z. 4, s. 92.

⁹ „Głos Robotniczy” 19.08.1949, nr 226, s. 6.

¹⁰ L. Szymański, *Ze studiów nad modelem kultury fizycznej...*, s. 148.

¹¹ „Dziennik Łódzki” 29.09.1949, nr 268, s. 2; „Głos Robotniczy” 2.10.1949, nr 270, s. 8.

¹² „Przegląd Sportowy” z 24.10.1949, nr 85, s. 4.

Łódzki aktyw partyjny, uzasadniając wytyczne uchwały, podkreślał zaniedbania przedwrześniowej Polski, „braki i niedostatki KF wyrażające się głównie w obciążeniu sportu spadkiem sanacyjnym i burżuazyjnym”¹³ oraz wskazywał na „przełomowy moment dla rozwoju kultury fizycznej i sportu w Polsce Ludowej”¹⁴. Podobny scenariusz miały obrady aktywu sportowego związków zawodowych¹⁵.

Terenowymi organami GKKF były wojewódzkie, powiatowe i miejskie komitety kultury fizycznej. Zgodnie z Zarządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 lutego 1950 r. w sprawie nadawania statutu komitetom kultury fizycznej, przewodniczących komitetów mianował Prezes Rady Ministrów. Aparatem wykonawczym wojewódzkich komitetów kultury fizycznej były inspektoraty (kontroli, personalny i propagandy), wydziały (organizacji, wychowania fizycznego i sportu oraz ogólny) oraz ośrodki szkoleniowe¹⁶.

Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej (WKKF) w Łodzi utworzono 18 marca 1950 r. W jego skład weszli przedstawiciele związków zawodowych i młodzieżowych, szkolnictwa, służby zdrowia, wojska, urzędu bezpieczeństwa i zrzeszeń sportowych¹⁷. Trzydziestoosobowemu prezydium¹⁸ przewodniczył Andrzej Nonas¹⁹.

¹³ Archiwum Państwowe w Łodzi (APŁ), Komitet Dzielnicowy PZPR Łódź-Śródmieście (KDPZPRŁŚ), t. 6, Protokół z załącznikami I–VI 1951, k. 78, Jak zrealizowana została Uchwała BP KC PZPR w sprawie KF w komórkach organizacyjnych życia sportowego na terenie naszej Dzielnicy Partyjnej.

¹⁴ APŁ, KDPZPRŁŚ, sygn. 40, Protokoły z posiedzeń egzekutywy z załącznikami I–VI, 1950, k. 148, Uchwała egzekutywy KD Widzew PZPR w sprawie pracy klubu sportowego i kół sportowych z terenu dzielnicy na bazie uchwały BP KC PZPR z września 1949 roku.

¹⁵ APŁ, Wojewódzka Rada Związków Zawodowych (WRZZ) w Łodzi. 1936–1939, 1945–1957, sygn. 152, Protokoły z konferencji i zebrań Rady Kultury Fizycznej i Sportu ORZZ, inspektorów Okręgowych Zrzeszeń Sportowych oraz referatów sportowych P.R.Z.Z. 1949, k. 48, Protokół z narady sportowej aktywu związkowego O.R.Z.Z. w Łodzi w dniu 5.X.49 r.

¹⁶ APŁ, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej i Urząd Wojewódzki (PWRNiUW) w Łodzi, sygn. 391, Protokół Nr XXXVIII posiedzenia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej z dnia 4 września, k. 61, Walka o upowszechnienie kultury fizycznej na terenie województwa łódzkiego; „Monitor Polski” z 1950 r., poz. 186.

¹⁷ Archiwum Akt Nowych (AAN) w Warszawie, Główny Urząd Kultury Fizycznej (GUKF), sygn. 14, Organizacja GKKF i wojewódzkich komitetów kultury fizycznej, k. 48, Statut Komitetów Kultury Fizycznej.

¹⁸ „Express Ilustrowany” 17.03.1950, nr 76, s. 4; „Dziennik Łódzki” 17.03.1950, nr 76, s. 4. Do Prezydium WKKF w Łodzi zostali powołani: Jerzy Włoczyk (wiceprzewodniczący), Zygmunt Krzywański (wiceprzewodniczący), Józef Doleckiński (wiceprzewodniczący), Józef Ochoński (sekretarz), Roman Lenarczyk (sekretarz) oraz członkowie: Władysław Michalski, dr płk Bronisław Seyda, Tadeusz Kozłowski, dr Kazimierz Cholewina. Członkami WKKF w Łodzi zostali: Adam Barański, Zdzisław Borowski, Henryk Czekalski, Stanisław Frass, Jadwiga Gałazewska, Henryk Kucharski, Zdzisław Królewski, Jan Kacprzak, Marian Król, Stanisław Kostrzewa, Edmund Łuczak, Lucjan Michalski, prof. dr Waclaw Markiert, Michał Malinowski, Zenon Nonas, prof. dr Emil Páluch, Władysław Sosiński, Witold Potocki, Stanisław Szperling, Jan Więckowski, Stanisław Woźniakiewicz.

¹⁹ J. Jaroszewski, Z. Wójcik, *Zmiany w zarządzaniu kulturą fizyczną w województwie łódzkim w latach 1945–1990*, „Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu” 2017, 59, s. 86; „Przegląd Sportowy” 9.03.1950, nr 20, s. 2; „Dziennik Łódzki” 19.03.1950, nr 78, s. 4.

Inauguracyjnym obradom plenarnym WKKF w Łodzi nadano uroczysty charakter, a gośćmi obrad byli: Piotr Szymanek – wojewoda, J. Karbowski – przewodniczący Wojewódzkiej Rady Narodowej, Marian Minor – prezydent Łodzi, Edward Uzdański – sekretarz Komitetu Łódzkiego PZPR, Edward Andrzejak – przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej, płk H. Szemberg – sekretarz GKKF oraz przodownicy klasy robotniczej²⁰.

W głównym referacie o zadaniach komitetów kultury fizycznej płk. Szemberg podkreślał, że powstanie WKKF

to urzeczywistnienie zadań postawionych nam przez Biuro Polityczne KC PZPR, to połączenie nurtu życia sportowego z naszym życiem politycznym i społecznym, to wreszcie krok w kierunku wprowadzenia nowych milionów młodzieży na boiska sportowe w celu konkretnego przygotowania jej do oczekujących ją zadań, związanych z gigantycznym 6-letnim planem gospodarczym²¹.

Przewodniczący Nonas do priorytetowych zadań WKKF na 1950 r. zaliczył powołanie powiatowych struktur, wzmocnienie organizacyjne i polityczne LZS-ów, opiekę nad wychowaniem fizycznym w szkołach oraz pomoc klubom. Reprezentująca łódzkie środowisko sportowe Jadwiga Głazewska²² zadeklarowała współodpowiedzialność za wprowadzane zmiany oraz osiągnięcie najważniejszego celu, tj. „pomnożenie zdrowia i zachowanie sprawności dla walki o realizację Planu 6-letniego”²³. Obrady zamknęło odczytanie depechy do premiera Józefa Cyrankiewicza oraz marszałka Polski Konstantego Rokossowskiego, popierającej działania władz w sprawie kultury fizycznej²⁴.

W następstwie obrad I Plenum WKKF, prezydium WKKF powołało 6 komisji²⁵, a pod koniec 1950 r. funkcjonowało łącznie 9 komisji²⁶. Komisje te jednoznacznie sygnalizowały najważniejsze kierunki działania. Jednym z nich była łódzka wieś. Poprzez system rywalizacji między LZS-ami oraz zwiększenie kontaktów wsi z miastem dążono do zaktywizowania ŁZS-ów (łódzkich klubów sportowych) i większego „usportowienia zacofanej wsi”²⁷.

²⁰ „Przegląd Sportowy” 20.03.1950, nr 23, s. 3; „Express Ilustrowany” 19.03.1950, nr 78, s. 6.

²¹ „Express Ilustrowany” 19.03.1950, nr 78, s. 6.

²² Jadwiga Głazewska, po mężu Walasek (1914–1979), brązowa medalistka mistrzostw Europy w koszykówce (1938), mistrzyni Polski w koszykówce, lekkiej atletyce, łyżwiarstwie i hazenie.

²³ „Głos Robotniczy” 19.03.1950, nr 78, s. 6; „Express Ilustrowany” 23.03.1950, nr 82, s. 6.

²⁴ „Express Ilustrowany” 19.03.1950, nr 78, s. 6.

²⁵ Były to: Komisja Opieki Sportowo-Lekarskiej (przewodniczący dr Kazimierz Cholewiusz), Komisja Kulturalno-Oświatowa (przewodniczący Jerzy Wołczyk, wiceprezes WKKF), komisja nagród dla wyróżniających się LZS (przewodniczący J. Doleckiński, wiceprezes WKKF), komisja ds. łączności wsi z miastem oraz komisja ds. amnestii sportowej.

²⁶ APL, PWRNiUW w Łodzi, sygn. 362, Protokół Nr IX posiedzenia prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej z dnia 13 lutego 1951 r., k. 57, Sprawozdania z działalności W.K.K.F. w 1950 r. na terenie województwa łódzkiego oraz główne zadania i wytyczne w 1951 r. Były to następujące komisje: do spraw amnestii, kulturalno-oświatowa, lekarska, ds. imprez, łączności wsi z miastem, inwestycji, nagród i odznaczeń i współzawodnictwa ŁZS.

²⁷ „Express Ilustrowany” 2.04.1950, nr 92, s. 6; „Głos Robotniczy” 31.03.1950, nr 90, s. 6.

Realizując wytyczne plenum WKKF w Łodzi na terenie województwa łódzkiego, powoływano powiatowe struktury kultury fizycznej. Do maja 1950 r. utworzono 11 powiatowych komitetów kultury fizycznej (PKKF) i jeden Miejski Komitet Kultury Fizycznej (MKKF) w Tomaszowie Mazowieckim. W trakcie realizacji pozostawały komitety w powiatach sieradzkim, radomszczańskim i łęczyckim²⁸.

W marcu 1950 r. zaczęły działać rady narodowe, które stały się terenowymi organami jednolitej władzy państwowej²⁹. Komitetom kultury fizycznej nadano statuty, natomiast organami terenowych komitetów kultury fizycznej były biura przy prezydiach rad narodowych³⁰. W Łodzi Biuro Miejskiego Komitetu Kultury Fizycznej zaczęło funkcjonować od 1 marca 1951 r.³¹ Ponieważ działania władz państwowych miały charakter centralistyczny, zmiany w statutach doprowadziły do utraty wyodrębnionej administracji komitetów kultury fizycznej oraz podporządkowanie ich radom narodowym.

Wprowadzanie nowego modelu (struktur) zarządzania kulturą fizyczną było zgodne z wytycznymi uchwały BP KC PZPR. Proces ten na terenie województwa łódzkiego nie przebiegał bezproblemowo. Podobnie jak we wcześniejszych okresach³², tak i po 1950 r. pierwszymi kłopotami, z którymi musiały zmierzyć się komitety kultury fizycznej, były braki lokalowe oraz kadrowe. Biura powiatowych struktur lokowano wspólnie z innymi wydziałami lub w miejscach nieprzystosowanych do zadań (Łask, Sieradz, Kutno i Skierniewice). Zdarzały się przypadki likwidacji etatów (podreferendarz w PKKF Brzeziny, Łowicz) oraz obniżenia grupy uposażeniowej (Radomsko, Łowicz i Piotrków Tryb.)³³. Pełną obsadę etatową WKKF w Łodzi (26 osób) zrealizowano dopiero pod koniec 1950 r.

Pracę komitetów determinowały przyjęte programy. Pierwszy wojewódzki plan działalności na 1950 r. zawierał wytyczne do zwiększenia zasięgu kultury

²⁸ APL, PWRNiUW w Łodzi, sygn. 362, Protokół Nr IX posiedzenia prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej z dnia 13 lutego 1951 r., k. 66, Sprawozdania z działalności W.K.K.F. w 1950 r. na terenie województwa łódzkiego oraz główne zadania i wytyczne w 1951 r.; „Głos Robotniczy” 10.05.1950, nr 128, s. 6.

²⁹ „Monitor Polski” z 1951 r., nr 14, poz. 130.

³⁰ „Monitor Polski” z 1951 r., nr A-29, poz. 374.

³¹ „Dziennik Urzędowy Rady Narodowej m. Łodzi” z dnia 15 marca 1951, nr 6, poz. 41.

³² J. Jaroszewski, M. Łuczak, *The Management of Physical Culture in Łódź in 1945–1949*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna”, t. 15, nr 3, s. 25–40.

³³ APL, PWRNiUW w Łodzi, sygn. 391, Protokół Nr XXXVIII posiedzenia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej z dnia 4 września, k. 61, Walka o upowszechnienie kultury fizycznej na terenie województwa łódzkiego; sygn. 362, Protokół Nr IX posiedzenia prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej z dnia 13 lutego 1951 r., k. 57, Sprawozdania z działalności W.K.K.F. w 1950 r. na terenie województwa łódzkiego oraz główne zadania i wytyczne w 1951 r.; sygn. 480, Protokół Nr XVIII z posiedzenia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi odbytego w dniu 19. III.1953 r. w godzinach 11–13.30 pod przewodnictwem Juliana Hordeckiego, Przewodniczącego Prezydium WRN, k. 12, Analiza działalności Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej za rok 1952 oraz główne zadania planowe na rok 1953.

fizycznej, realizacji kalendarza zawodów sportowych (impres, akcji masowych), rozwoju kadry, inwestycji sportowych oraz zaopatrzenia w sprzęt i przybory. W 1951 r. Andrzej Nonas do sukcesów zaliczył podporządkowanie wszystkich organizacji sportowych komitetom kultury fizycznej, upolitycznienie wszystkich imprez masowych, wzrost liczby uprawiających wychowanie fizyczne i sport, podniesienie poziomu wychowawczego i ideowego ćwiczących i działaczy, jak również wzrost aktywności politycznej ruchu sportowego. Do niedociągnięć w funkcjonowaniu WKKF zaliczył słabą kontrolę nad terenowymi strukturami, niedociągnięcia w powiązaniu pracy sportowej z planem 6-letnim, małe postępy w walce o wyższy poziom moralny działaczy i zawodników, zbyt małą liczbę zawodów o charakterze obronnym, brak większej liczby kobiet w ruchu sportowym³⁴. W kolejnych latach stopień realizacji programów stał się wyznacznikiem rozwoju kultury fizycznej.

Pod koniec 1950 r. GKKF podjął działania zmierzające do ostatecznego dostosowywania struktur sportu polskiego do funkcjonujących w Związku Radzieckim. Likwidacji uległy związki sportowe, zastąpione sekcjami przy komitetach kultury fizycznej³⁵. Walne zebrania związków sportowych podejmowały decyzje o samorozwiązaniu i tworzeniu sekcji sportowych GKKF; podobnie proces ten przebiegał w województwach³⁶.

W lutym 1951 r. rozpoczęto likwidację związków sportowych w województwie łódzkim. Okręgowe związki, po złożeniu sprawozdań za rok 1950, podejmowały uchwały o likwidacji, następnie o powołaniu sekcji przy WKKF w Łodzi³⁷. Równoległe z likwidacją związków sportowych, kluby sportowe traciły osobowość prawną i tradycyjne nazwy.

Podobnie jak w innych regionach kraju³⁸, tak i w województwie łódzkim proces likwidacji związków sportowych opóźniał się. Dodatkowy chaos organizacyjny wprowadzały narastające antagonizmy w środowisku sportowym Łodzi i województwa łódzkiego, które doprowadziły do podziału wojewódzkich struktur na dwie oddzielne: WKKF w Łodzi (województwo) i Łódzki Komitet Kultury Fizycznej (miasto)³⁹.

³⁴ APL, PWRNiUW w Łodzi, sygn. 362, Protokół Nr IX posiedzenia prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej z dnia 13 lutego 1951 r., k. 57, Sprawozdania z działalności W.K.K.F. w 1950 r. na terenie województwa łódzkiego oraz główne zadania i wytyczne w 1951 r.; „Głos Robotniczy” 13.01.1951, nr 12, s. 6.

³⁵ A. Nowakowski, *Zarządzanie kulturą fizyczną w Polsce w latach 1944–2005*, Rzeszów 2005, s. 59; „Przegląd Sportowy” 18.12.1950, nr 100, s. 3.

³⁶ „Głos Robotniczy” 2.03.1951, nr 60, s. 4.

³⁷ „Express Ilustrowany” 3.02.1951, nr 34, s. 6; 26.02.1951, nr 57, s. 4; 2.03.1951, nr 61, s. 4; 28.03.1951, nr 85, s. 6; 30.04.1951, nr 118, s. 4; 10.05.1951, nr 128, s. 4; „Głos Robotniczy” 18.02.1951, nr 49, s. 4.

³⁸ AAN w Warszawie, Główny Komitet Kultury Fizycznej (GKKF), sygn. 132/4 t. II, Uchwała Prezydium GKKF w sprawie pracy Sekcji Sportowych KKF, k. 23.

³⁹ „Głos Robotniczy” 4.04.1951, nr 91, s. 4.

Łódzki Komitet Kultury Fizycznej (ŁKKF) powołano Uchwałą Prezydium Rady Narodowej m. Łodzi z dnia 1 marca 1951 r. Kierowany przez Andrzeja Nonasa, działalność rozpoczął miesiąc później⁴⁰. Prezydium ŁKKF tworzyli przedstawiciele związków zawodowych, organizacji młodzieżowych, oświaty, służby zdrowia, wojska i środowiska sportowego⁴¹.

Utworzenie ŁKKF wywołało dodatkowe zamieszanie w toczącej się reorganizacji sportu, a związane było z przynależnością sekcji sportowych⁴². Ostateczny termin likwidacji związków sportowych (3 czerwca 1951 r.) w województwie łódzkim nie został spełniony. Jeszcze w połowie 1951 r. niektóre dyscypliny (szermierka, boks, łyżwiarstwo, hokej, strzelectwo) funkcjonowały w starych strukturach.

Początkowo sekcje sportowe funkcjonowały przy WKKF. Dopiero w październiku 1951 r. podjęto decyzję o utworzeniu analogicznych przy ŁKKF⁴³.

⁴⁰ AAN w Warszawie, GKKF, sygn. 84/2, Sprawozdania pokontrolne WKKF (1950–51), k. 118, Sprawozdanie z kontroli całokształtu gospodarki Łódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej, przeprowadzonej w czasie 30.V.–2.VI.51 r. przez inspektorów kontroli GKKF st. insp. Brzóska Tadeusza i insp. Nowickiego Stanisława.

⁴¹ APL, Prezydium Rady Narodowej (PRN) w Łodzi, sygn. 797, Sprawy Biura Miejskiego Komitetu Kultury Fizycznej 1951 rok, k. 4, Zagadnienia Kultury Fizycznej na terenie m. Łodzi. Etat organizacyjny ŁKKF: Narcyz Andrzej Nonas (przewodniczący), Zdzisław Borowski (sekretarz resortu sportowego), Roman Leonarczyk (sekretarz resortu ogólnoadministracyjnego), Mieczysław Falkiewicz (kierownik oddziału wychowania fizycznego i sportu), Eugeniusz Karpow (kierownik oddziału ogólnoadministracyjnego), Stanisław Szymański (kierownik samodzielnego referatu kadr), Jarosław Bereza (kierownik samodzielnego referatu kontroli), Mirosław Walewski (kierownik samodzielnego referatu propagandy), Stanisław Dubie (kierownik samodzielnego referatu szkolenia kadr), Józef Chrzęszcz (kierownik samodzielnego referatu urządzeń sportowych), Kazimiera Kaźmierczak (kierownik samodzielnego referatu planowania i sprawozdawczości), Maria Zielińska (inspektor statystyki i sprawozdawczości), Barbara Białasiewicz (referendarz stenotypistka), Józef Urbański (inspektor SFO), Zdzisława Pawlakówna (inspektor I sekcji sportowej), Czesław Kędziński (inspektor II sekcji sportowej), Jerzy Sroka (inspektor III sekcji sportowej), Stanisław Grzegory (inspektor IV sekcji sportowej), Bolesław Dreszer (inspektor VI sekcji sportowej), Władysława Józwiak (inspektor klasyfikacji sportowej), Eufemia Rogalińska (inspektor finansowy), Zdzisław Wlazł (księgowy płatnik), Bronisław Fidelus (referent zaopatrzenia – magazynier), Stefania Zawiraka (kierownik kancelarii), Maria Kominiak (maszynistka), Edward Sadowski (woźny). W skład Prezydium ŁKKF weszli przedstawiciele: Łódzkiego Zarządu Związku Młodzieży Polskiej – Stanisław Kostrzewa (I wiceprzewodniczący), Centralnej Rady Związków Zawodowych (CRZZ) – Lech Grucz (II wiceprzewodniczący), Roman Leonarczyk i Zdzisław Borowski (sekretarze) oraz członkowie: Józef Mokrzycki (Oficerska Szkoła Polityczna), Kazimierz Krysiak (Zrzeszenie Sportowe „Gwardia”), Roman Winiarski (Miejska Rada Narodowa w Łodzi, Wydział Oświaty), Stanisław Frasz (DOSZ), Stanisław Chelwiusz (Miejska Rada Narodowa w Łodzi, Wydział Zdrowia).

⁴² AAN w Warszawie, GKKF, sygn. 84/2. Sprawozdania pokontrolne WKKF (1950–51), k. 118, Sprawozdanie z kontroli całokształtu gospodarki Łódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej, przeprowadzonej w czasie 30.V.–2.VI.51 r. przez inspektorów kontroli GKKF st. insp. Brzóska Tadeusza i insp. Nowickiego Stanisława.

⁴³ „Express Ilustrowany” 31.08.1951, nr 233, s. 4.

Liczba sekcji ulegała zmianom. Pod koniec 1951 r. ŁKKF nadzorował 19 sekcji sportowych⁴⁴. W 1953 r. przy WKKF działało 21 sekcji⁴⁵. Natomiast w 1954 r. liczba sekcji sportowych przy ŁKKF wzrosła do 23, a przy WKKF spadła do 16⁴⁶.

Do realizacji celów wytyczonych przez BP KC PZPR we wrześniowej uchwale potrzebni byli nowi, a przede wszystkim zaufani ludzie. Strażników dbających o właściwe ideologiczne oblicze sportu władze partyjne upatrywały w aktywistach Związku Młodzieży Polskiej (ZMP). W marcu 1950 r. przewodniczący GKKF Lucjan Motyka wezwał aktyw zetempowski do włączenia się w organizację nowych struktur: „Waszym zadaniem jest wzmocnić organizację, zdemokratyzować kulturę fizyczną, dodać nowe wartości”. Przedwojenni działacze mieli być „wyzyskani”, a przy współpracy z nimi powinno zachować się szczególną czujność⁴⁷. Trwająca wśród przedwojennych działaczy sportowych czystka przybrała na sile. Funkcje kierownicze w komitetach kultury fizycznej pełnili działacze partyjni; prezydium komitetów często były zespołami partyjnymi. Wprowadzony w maju 1950 r. system nomenklatury kadr wprowadzał wykaz stanowisk kierowniczych znajdujących się w gestii PZPR. Oparcie reorganizacji na strukturach partyjnych gwarantowało osiągnięcie celów politycznych.

Lansowani na działaczy sportowych aktywiści z ZMP nie wykazywali większego zaangażowania w reorganizację łódzkiej kultury fizycznej. Tylko nieliczni uczestniczyli w pracach zrzeszeń i klubów sportowych⁴⁸. W 1951 r. na posiedzeniu egzekutywy Komitetu Dzielnicowego Śródmieście-Prawa PZPR w Łodzi aktywowi partyjnemu przedstawiono negatywną oceną zaangażowania działaczy

⁴⁴ APL, PRN w Łodzi, sygn. 797, Sprawy Biura Miejskiego Komitetu Kultury Fizycznej 1951 rok, k. 4, Zagadnienia Kultury Fizycznej na terenie m. Łodzi. Były to sekcje: lekkiej atletyki, gimnastyki, szachów, piłki nożnej, boks, ciężkiej atletyki, szermierki, łucznictwa, strzelectwa sportowego, pływania, narciarstwa, żeglarstwa, hokeja na lodzie, łyżwiarstwa, piłki ręcznej (siatkówki, koszykówki, szczypiorniaka), tenisa ziemnego, tenisa stołowego, kolarstwa i motorowa.

⁴⁵ PWRNiUW w Łodzi, sygn. 557, Protokół nr XXIV z posiedzenia Prezydium WRN odbytego w dniu 1.VI.1954 r. od godziny 10-tej do 21.30 pod przewodnictwem ob. Hodoreckiego Juliana, Przewodniczącego Prezydium WRN, k. 12, Analiza działalności Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej za rok 1953, oraz główne zadania planowe na rok 1953 r.

⁴⁶ AAN w Warszawie, GKKF, sygn. 34, Ankiety o stanie kultury fizycznej i sportu. Wykazy statystyczne nadsyłane z województw, 1954 r., k. 48, Ankieta o stanie kultury fizycznej i sportu w mieście Łodzi na dzień 1.V.1954; k. 56, Ankieta o stanie kultury fizycznej i sportu w województwie łódzkim na dzień 1.V.1954.

⁴⁷ „Przegląd Sportowy” 2.03.1950, nr 18, s. 3.

⁴⁸ APL, Zarząd Łódzki Związku Młodzieży Polskiej (ZŁ ZMP), Sekretariat, sygn. 116, Korespondencja, k. 79, Wykaz delegatów ZMP w Zrzeszeniach, Związkach i Klubach Sportowych w Łodzi. Delegatami ZMP w Łodzi byli: J. Feliksiak (do Okręgowej Rady Sportu przy Związkach Zawodowych i ZS Związkowiec-Zryw), W. Bieleński (oddelegowany do ŁOZPN), S. Dembowski (oddelegowany do ŁOZT i ŁOZP), L. Tomaszewski (oddelegowany do ŁOZB), B. Koperski (oddelegowany do ŁKS Włókniarz), J. Wołczyk (ZS Spójnia).

ZMP w realizację uchwały BP KC PZPR⁴⁹. Małe zaangażowanie aktywu ZMP sygnalizowano także z terenu województwa łódzkiego⁵⁰.

W 1952 r. przewodniczący WKKF Józef Okoński sygnalizował brak dbałości o aktyw społeczny w PKKF w Łowiczu, Skierniewicach, Brzezinach i Radomsku. Negatywnie ocenił pracę kadr w zrzeszeniach: Kolejarz, Ognisko, Budowlani i Gwardia. Poprawa, ale dotycząca tylko liczebnego stanu kadry, nastąpiła po przeprowadzeniu wyborów do miejskich i powiatowych komitetów kultury fizycznej⁵¹. Na terenie Łodzi sytuacja nieznacznie poprawiła się w 1954 r. Uchwały XIII Plenum Zarządu Głównego ZMP i Komitetu Łódzkiego (KŁ) PZPR⁵² umożliwiły łódzkiej instancji ZMP oddelegowanie aktywistów do składów rad okręgowych zrzeszeń sportowych oraz sekcji społecznych ŁKKF⁵³.

Aktywiści ZMP byli również wykorzystywani przez aparat bezpieczeństwa do walki o „przejęcie władzy” w stowarzyszeniach sportowych, które uznane zostały za wrogie. Taki los spotkał łódzkie ognisko Young Men’s Christian Association (YMCA). Rozpoczęte w 1948 r. działania Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (o kryptonimie „Łaźnia”)⁵⁴, w połączeniu z przejęciem władzy w zarządzie YMCA przez członków ZMP⁵⁵, doprowadziły w 1949 r. do zmian w jego statucie⁵⁶, a następnie likwidacji w 1952 r.⁵⁷

Problem doboru kadr poruszany był zarówno podczas obrad plenarnych GKKF, WKKF w Łodzi⁵⁸, jak i na łamach prasy łódzkiej. „Starych” działaczy,

⁴⁹ APL, KDPZPRŁŚ, sygn. 6, Protokół z załącznikami I-VI 1951, k. 78, Jak zrealizowana została Uchwała BP KC PZPR w sprawie KF w komórkach organizacyjnych życia sportowego na terenie naszej Dzielnicy Partyjnej.

⁵⁰ Archiwum Państwowe w Płocku, Oddział w Kutnie, Klub Sportowy MKKS „Czarni” w Kutnie, sygn. 2, Książka protokołów Rady Koła Sportowego „Kolejarz” 1954–1956. k. brak, Protokół Nr 3 Posiedzenia Rady Koła Sportowego „Kolejarz” w Kutnie w dniu 7 kwietnia 1954 r.

⁵¹ „Głos Robotniczy” 28.11.1952, nr 285, s. 4.

⁵² „Głos Robotniczy” 5.01.1954, nr 3, s. 4.

⁵³ APL, Komitet Łódzki (KŁ) PZPR, Wydział Propagandy, sygn. 2399, Funkcjonowanie Ligi Przyjaciół Żołnierza, Związku Literatów Polskich oraz sportu i kultury fizycznej, instrukcje, informacje, oceny (1953–1954), k. 154, Informacja o pracy Organizacji ZMP-wskiej w dziedzinie KF i sportu.

⁵⁴ Instytut Pamięci Narodowej (IPN) w Łodzi, IPN Ld PF10/725, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Łodzi (1945) 1983–1990, Materiały dotyczące rozpracowania „YMCA” w latach 1948–1950, k. 6, Do Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Łodzi. Naczelnik Wydziału I.

⁵⁵ APL, ZŁ ZMP, sygn. 83, Referaty (na zebrania, przemówienia okolicznościowe), k. 4, Stenogram.

⁵⁶ IPN w Łodzi, IPN Ld PF10/725, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Łodzi, Doniesienie agenturalne. Źródło – Górnik, 29.10.1949; APL, PRN w Łodzi, sygn. 2363, Sprawy rozwiązania i likwidacji stowarzyszeń, rok 1952, k. 26, Odpis, Do Starostwa Grodzkiego Śródmiejsko-Łódzkiego Oddział Administracyjny w Łodzi.

⁵⁷ APL, PRN w Łodzi, sygn. 2363, Sprawy rozwiązania i likwidacji stowarzyszeń, rok 1952, k. 2, Protokół lustracji Stowarzyszenia „Ognisko” przy ul. Moniuszki 4/6.

⁵⁸ „Głos Robotniczy” 19.03.1950, nr 78, s. 6; „Expres Ilustrowany” 26.08.1950, nr 234, s. 4.

którym zarzucano oportunizm w stosunku do masowych akcji, zastąpić mieli „tow.tow. stojący na najwyższym poziomie ideologicznym”⁵⁹. Dlatego w 1950 r. KŁ PZPR, w celu selekcji kadry kierowniczej, powołał Sportowy Kolektyw Partyjny. Nadzorował on wybory do władz klubów i związków sportowych. Proces oceny kadr miał charakter ciągły. W części zarządów klubów (Łódzkim Klubie Sportowym Włóknarz, Robotniczym Towarzystwie Sportowym Widzew) czy związków sportowych (Łódzki Okręgowy Związek Szermierczy, Łódzki Okręgowy Związek Lekkiej Atletyki) potrzebne były ponowne wybory lub dokoopowanie nowych członków. Przyczyn kłopotów kadrowych WKKF w Łodzi doszukiwano się w małym nasyceniu zarządów aktywnym partyjnym. W 1950 r. w 18 okręgowych związkach sportowych do PZPR należało 41%, do ZMP – 9% członków, jednak 50% nadal stanowili bezpartyjni.

Praca wybranych po 1950 r. zarządów oceniana była generalnie pozytywnie. Zastrzeżenia budziła działalność Łódzkiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej („słaba kondycja i wkład pracy”), Łódzkiego Okręgowego Związku Bokserskiego („słaby poziom ideologiczny”) i Łódzkiego Okręgowego Związku Pływackiego („mały ilościowo i jakościowo aktywny”)⁶⁰.

Mając na uwadze wytyczne uchwały BP KC PZPR, WKKF w Łodzi opracował długofalowy program szkolenia ideowo-politycznego kadr sportowych⁶¹, który objął teren całego województwa⁶². Mimo to, zaangażowanie kadry komitetów kultury fizycznej, sekcji społecznych, ZMP, Łódzkiej Rady Związków Zawodowych czy zrzeszeń było wielokrotnie źle oceniane⁶³. W 1951 r. po takiej negatywnej ocenie, prezydium WRN zaleciło zwolnienie Władysława Adamskiego (przewodniczącego PKKF w Piotrkowie Tryb.) za „nieróbstwo i brak powiązania pracy z terenem”, Antoniego Kupisza (podreferendarza PKKF w Piotrkowie Tryb.), któremu zarzucano „bezduszny stosunek do pracy w zakresie kultury fizycznej”, Waława Jabłońskiego (przewodniczącego PKKF w Sieradzu) i obywatela Kardeckiego (podreferendarza PKKF w Sieradzu), za „zły styl pracy i niedoceny kolektynu w pracach komitetu kultury fizycznej”⁶⁴. W Łodzi problem niskich kwalifikacji aktywu sportowego istniał do końca omawianego okresu. Żaden z inspektorów nie legitymował się kierunkowym wykształceniem wyższym, wielu nie miało nawet wykształcenia średniego.

⁵⁹ „Głos Robotniczy” 4.01.1950, nr 4, s. 6.

⁶⁰ APL, PWRNiUW w Łodzi, sygn. 362, Protokół Nr IX posiedzenia prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej z dnia 13 lutego 1951 r., k. 57, Sprawozdania z działalności W.K.K.F. w 1950 r. na terenie województwa łódzkiego oraz główne zadania i wytyczne w 1951 r.

⁶¹ „Głos Robotniczy” 28.04.1951, nr 115, s. 4.

⁶² „Przegląd Sportowy” 22.12.1951, nr 108, s. 4–5.

⁶³ „Głos Robotniczy” 16.06.1952, nr 143, s. 4; 13.12.1952, nr 298, s. 4; „Dziennik Łódzki” 21.07.1953, nr 172, s. 6; „Łódzki Express Ilustrowany” 1.04.1955, nr 78, s. 6.

⁶⁴ APL, PWRNiUW w Łodzi, sygn. 391, Protokół Nr XXXVIII posiedzenia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej z dnia 4 września 1951 roku, k. 20, Uchwała Nr XXXVIII/456 z dnia 4 IX 1951 w sprawie upowszechniania kultury fizycznej i sportu na terenie województwa.

Praca kadry i realizacja uchwały BP KC PZPR w sprawie kultury fizycznej i sportu była kontrolowana m.in. przez GKKF⁶⁵. W 1953 r. Komisja Wydziału Propagandy KC PZPR we wnioskach pokontrolnych nakazywała wyeliminowanie „obcego i zdemoralizowanego elementu” oraz wprowadzenie do ruchu sportowego nowej kadry partyjnej i ZMP-owskiej⁶⁶.

Problem doboru kadr do kierowania nowymi strukturami istniał do końca 1955 r. i nie ograniczał się tylko do terenu województwa łódzkiego. Dla polepszenia pracy sekcji i wzajemnych stosunków między aktywnym społecznym a aparatem kierowniczym komitetów kultury fizycznej przewodniczący GKKF wydał zarządzenie, w którym można było przeczytać:

jednym z najważniejszych zadań Komitetów Kultury Fizycznej w dziedzinie usprawnienia kierownictwa sprawami kultury fizycznej i sportu jest stałe przyciąganie aktywu sportowego do pracy w sekcjach sportowych i kolegiach sędziów KKF oraz systematyczne podnoszenie poziomu ich pracy⁶⁷.

Komitety kultury fizycznej (WKKF i ŁKKF), zgodnie z uchwałą BP KC PZPR, podporządkowały swoją działalność upolitycznionemu sposobowi upowszechniania wychowania fizycznego i sportu. Zasięgiem obejmowały sport związkowy, a więc zrzeszenia: Budowlani, Kolejjarz, Ogniwo, Stal, Spójnia, Unia i Włókniarz, również zrzeszenie Start dla pracowników drobnej wytwórczości, ale także zrzeszenie Zryw związane ze szkolnictwem zawodowym, wszelki sport szkolny podlegający Ministerstwu Oświaty, Zrzeszenie Sportowe LZS⁶⁸ i, oczywiście, zrzeszenie AZS (na terenie Łodzi).

Zamiast tytułów i medali z mistrzostw, wyznacznikami poziomu sportowego stały się statystyki: liczba kół sportowych i członków (zasięg wychowania fizycznego i sportu), liczba wywalczonych klasyfikacji sportowych (będąca odbiciem poziomu sportu wyczynowego), liczba przeprowadzonych imprez masowych (np. „Biegi narodowe”, „Marsze szlakiem zwycięstw” i „Zetemesowskie rajdy kolarskie”) oraz liczba odznak „Sprawny do Pracy i Obrony” (SPO)⁶⁹. Jednak dostępne dane statystyczne nie pozwalają na jednoznaczne określenie ówczesnego poziomu „usportowienia” w województwie łódzkim. Cechuje je bowiem duża fragmentaryczność. Utrudnieniem okazało się też oddzielne przed-

⁶⁵ AAN w Warszawie, GKKF, sygn. 88/2 Sprawozdania pokontrolne WKKF (1950–51), k. 118, Sprawozdanie z kontroli całokształtu gospodarki Łódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej, przeprowadzonej w czasie 30.V.–2.VI.51 r. przez inspektorów kontroli GKKF st. insp. Brzóska Tadeusza i insp. Nowickiego Stanisława.

⁶⁶ A. Pasko, *Sport wyczynowy...*, s. 129.

⁶⁷ AAN w Warszawie, GKKF, sygn. 188/4, Protokół Prezydium WKKF Łódź, 1955, k. brak, Przygotowanie do wprowadzenia w życie nowych regulaminów Sekcji Sportowych.

⁶⁸ PWRNiUW w Łodzi, sygn. 557, Protokół nr XXIV z posiedzenia Prezydium WRN odbytego w dniu 1.VI.1954 r. od godziny 10-tej do 21.30 pod przewodnictwem ob. Hodoreckiego Juliana, Przewodniczącego Prezydium WRN, k. 12, Analiza działalności Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej za rok 1953, oraz główne zadania planowe na rok 1953 r.

⁶⁹ L. Szymański, *Kultura fizyczna i turystyka...*, s. 48.

stawianie danych statystycznych dla Łodzi i dla województwa łódzkiego. Niemniej analiza dostępnych danych wskazuje, że do 1955 r. nastąpił wzrost liczby kół sportowych i członków. W 1956 r. na terenie Łodzi nastąpiła stabilizacja poziomu, natomiast w województwie łódzkim odnotowano regres liczby kół (31%) i członków (35%). Masowość „Biegów narodowych” utrzymywana była na stałym poziomie⁷⁰. Symbol systemu wychowania fizycznego i sportu, jakim była odznaka SPO/BSPO, co roku zdobywała podobna liczba zasłużonych. Wyjątek stanowi rok 1956, kiedy nastąpił gwałtowny spadek wywalczonych odznak⁷¹.

Podsumowanie

Przejęcie przez komunistów pod koniec 1948 r. władzy w Polsce umożliwiło wprowadzenie modelu państwa na wzór sowiecki. Zmiany w kulturze fizycznej wytyczyła uchwała Biura Politycznego KC PZPR z 28 września 1949 r. Realizację zadań początkowo powierzono GUKF, następnie GKKF.

W województwie łódzkim reorganizację zainicjował Wojewódzki Urząd Kultury Fizycznej, wkrótce zastąpiony przez Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej (1950 r.). Powołując się na odmienną specyfikę terenu województwa łódzkiego i stolicy województwa – Łodzi, utworzono Łódzki Komitet Kultury Fizycznej (1951 r.). W skład prezydiów komitetów weszli przedstawiciele związków zawodowych, organizacji młodzieżowych, oświaty, służby zdrowia, wojska i środowiska sportowego. Na terenie województwa funkcjonowały powiatowe i miejskie komitety kultury fizycznej, nad którymi faktyczny nadzór sprawowały władze partyjne.

⁷⁰ Wyjątek stanowi dla m. Łodzi rok 1952 r. oraz rok 1956 dla województwa łódzkiego, kiedy nastąpił zauważalny spadek liczby uczestników.

⁷¹ AAN w Warszawie, GKKF, sygn. 23 Kultura fizyczna w Polsce w 1951 r. Dane statystyczne zestawienie 1950–1952; sygn. 31, Zbiór podstawowych danych o stanie kultury fizycznej i sportu w Polsce w 1954 r. Opracowanie, zestawienie statystyczne 1954 r.; sygn. 32, Zbiór podstawowych danych o stanie kultury fizycznej i sportu w Polsce w 1955 r. Zarządzenie Przewodniczącego, zestawienie statystyczne. 1955 r.; sygn. 33, Zbiór podstawowych danych o stanie kultury fizycznej i sportu w Polsce w 1956 r. Sprawozdanie statystyczne Przewodniczącego i instrukcje. 1956 r.; „Biuletyn Informacyjny” 25 lipca 1958 r.; APL, PWRNiUW w Łodzi, sygn. 362, Protokół Nr IX posiedzenia prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej z dnia 13 lutego 1951 r., k. 57, Sprawozdania z działalności W.K.K.F. w 1950 r. na terenie województwa łódzkiego oraz główne zadania i wytyczne w 1951 r.; sygn. 480, Protokół Nr XVIII z posiedzenia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi odbytego w dniu 19 III 1953 r. w godzinach 11–11.30 pod przewodnictwem Juliana Hodoreckiego Przewodniczącego Prezydium WRN, k. 12, Analiza działalności Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej za rok 1952, oraz główne zadania planowe na rok 1953; sygn. 557 Protokół Nr XXIV z posiedzenia Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi odbytego w dniu 1.VI.1954 r. od godziny 10-ej do 21.30 pod przewodnictwem Hodoreckiego Juliana Przewodniczącego Prezydium WRN, k. 47, Sprawozdanie Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej w Łodzi z działalności za rok 1953 oraz główne zadania na rok 1954.

Konsekwencją wrześnieowej uchwały była więc likwidacja związków sportowych, które stały się sekcjami WKKF i ŁKKF. Kluby sportowe utraciły osobowość prawną i tradycyjne nazwy. W regionie łódzkim reorganizację dodatkowo utrudniało zamieszanie wywołane utworzeniem ŁKKF.

Powołanie nowych struktur było początkiem rozwoju masowej kultury fizycznej, ściśle powiązanej z życiem politycznym i społecznym. Ich zadaniem było podporządkowanie wszystkich organizacji sportowych, wzrost aktywności politycznej w kołach LZS oraz upolitycznienie imprez masowych. Do wprowadzenia nowego modelu zarządzania kulturą fizyczną brakowało jednak wykształconych kadr, bowiem ze struktur sportowych usunięto przedwojennych działaczy. Zastępowanie ich aktywistami ZMP nie przynosiło oczekiwanych efektów, a brak odpowiedniego personelu etatowego i społecznego skutkowało negatywnymi ocenami władz centralnych i partyjnych.

W omawianym okresie poziom osiągniętego rozwoju kultury fizycznej wyznaczały imprezy masowe, zasięg kultury fizycznej i odznaka SPO. Co prawda, w latach 1950–1955 odnotowano wzrost liczby kół sportowych i członków oraz stały poziom organizowanych imprez masowych i zdobytych odznak SPO, jednak rok później nastąpił regres w osiągniętych wynikach.

Za to włączenie zadań z kultury fizycznej do planu 6-letniego umożliwiło zabezpieczenie środków finansowych na ich realizację oraz wytyczenie konkretnych zadań każdej jednostce organizacyjnej.

Bibliografia

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie:

Główny Komitet Kultury Fizycznej

Główny Urząd Kultury Fizycznej

Archiwum Państwowe w Łodzi:

Prezydium Rady Narodowej w Łodzi

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej i Urząd Wojewódzki w Łodzi

Komitet Łódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej

Komitet Dzielnicowy PZPR Łódź-Śródmieście

Wojewódzka Rada Związków Zawodowych w Łodzi, 1936–1939, 1945–1957

Zarząd Łódzki Związku Młodzieży Polskiej

Archiwum Państwowe w Płocku, Oddział w Kutnie:

Klub Sportowy MKKS „Czarni” w Kutnie

Instytut Pamięci Narodowej w Łodzi

IPN Ld PF10/725

II. Źródła drukowane

- „Monitor Polski” z 1950 r., poz. 186.
„Monitor Polski” z 1951 r., nr 14, poz. 130.
„Monitor Polski” z 1951 r., nr A-29, poz. 374.
„Dziennik Urzędowy Rady Narodowej m. Łodzi” z dnia 15 marca 1951, nr 6, poz. 41.

III. Prasa

- „Dziennik Łódzki” 1949, 1950, 1953.
„Express Ilustrowany” 1950, 1951.
„Głos Robotniczy” 1950, 1951.
„Łódzki Express Ilustrowany” 1955.
„Przegląd Sportowy” 1949, 1950.

B. Literatura

- Friszke A., *Polska. Losy państwa i narodu 1939–1989*, Warszawa 2003.
Godlewski P., *Sport w Polsce na tle politycznej rzeczywistości lat 1944–1956*, Poznań 2006.
Jaroszewski J., Łuczak M., *The Management of Physical Culture in Łódź in 1945–1949*, „Praca Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2016, t. 15, nr 3, s. 25–40; <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2016.15.19>.
Jaroszewski J., Wójcik Z., *Zmiany w zarządzaniu kulturą fizyczną w województwie łódzkim w latach 1945–1990*, „Rozprawy Naukowe AWF we Wrocławiu” 2017, 59, s. 82–97.
Kersten K., *Narodziny systemu władzy. Polska 1943–1948*, Poznań 1990.
Małolepszy E., *Z dziejów organizacji i zarządzania kulturą fizyczną w Polsce w latach 1918–1998*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2001, z. 4, s. 87–100.
Nowakowski A., *Zarządzanie kulturą fizyczną w Polsce w latach 1944–2005*, Rzeszów 2005.
Ordyłowski M., *Stalinizm w sporcie*, [w:] K. Ruchniewicz, J. Tyszkiewicz, W. Wrześniński (red.), *Przełomy w historii. XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich, Wrocław, 15–18 września 1999 roku: pamiętnik*, t. 3, cz. 3, Toruń 2004, s. 477–487.
Ordyłowski M., *Szkice z dziejów kultury fizycznej*, Zielona Góra 2005.
Ordyłowski M., Szymański L., *Sport w polityce państwa – polityka w sporcie. Stalinizm w Polsce w latach 1949–1956*, „Człowiek i Ruch” 2000, nr 2, s. 12–23.
Paczkowski A., *Pół wieku dziejów Polski 1939–1989*, Warszawa 1996.
Pasko A., „Menadżerowie” sportu w Polsce w okresie stalinizmu (1949–1956), „Studia Podlaskie” 2009/2010, t. 18, s. 224–236.

Pasko A., *Ku „jednolitemu kierownictwu” w sporcie. Zarządzanie sportem w Polsce w latach 1949–1956*, [w:] M. Mikołajczyk (red.), *O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin*, t. 2, Białystok – Katowice 2010, s. 687–696.

Pasko A., *Sport wyczynowy w polityce państwa 1944–1989*, Kraków 2012.

Szymański L., *Kultura fizyczna i turystyka w polityce Polski Ludowej 1944–1989*, Wrocław 2004.

Szymański L., *Ze studiów nad modelem kultury fizycznej w Polsce Ludowej 1944–1980*, Wrocław 1996.

Stalinization of Sport in Łódź Voivodeship in Years 1949–1956

Abstract

At the end of 1948 single party ruling of PZPR (Polish United Workers' Party) started uncritical following of the Soviet state model. The changes concerned physical culture as well. The guidelines on the new model of sport and physical culture management were created by the resolution of Politburo (BP) of KC PZPR (Central Committee of Polish United Workers' Party) of September 8th, 1949. The implementation of the tasks were handed over to the Head Committee of Physical Culture. In Łódź Voivodeship it was at first the Voivodeship Office of Physical Culture, then the Voivodeship Committee of Physical Culture and Łódź Committee of Physical Culture that supervised the process of sports reorganization. The biggest difficulty in the reforms was the lack of staff. The trials of its replacement by the Polish Youth Association did not compensate the purge that was carried out among the pre-war activists. As a result of the September resolution sports unions were reorganized into sports sections and sports clubs lost their legal status and traditional names. The implementation of the physical culture tasks into the six-year planning secured the financial resources for their realization. The level of physical culture was marked by its range, mass events and the "Fit for Work and Defence" badge.

Keywords: stalinism, physical culture, Łódź voivodeship, Łódź.